

adatok közötti eltérés aránya nem érte el a 0,5%-ot. Az előrejelzés számított adatai, valamint a tényleges adatok a következők:

Nyugdíjas, járadékos létszám (év végén, 1000 fő)

Év	Számított érték	Tényleges érték
1976	1871	1871
1977	1921	1928
1978	1972	1974
1979	2023	2018
1980	2074	2082
1981	2123	2131
1982	2171	2176
1983	2219	2215
1984	2267	2261
1985	2315	2299
1986	2354	–
1987	2399	–
1988	2441	–
1989	2483	–
1990	2524	–

Az előrejelzés szerint a hetedik ötéves tervidőszak folyamán a nyugdíjas, járadékos létszám várható növekedése 200–220 ezer fő, mikor is az állomány összlétszáma 2,5 millió körül alakul.

4.2.4. Értelmiségpolitika, rendszerkritika és kiútkeresés

ANDORKA RUDOLF ET AL.

Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon

Budapest, 1986, Kossuth. 27–43.

A Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon című, kilenc szerző által összeállított könyv a Minisztertanács Tudománypolitikai Bizottsága Társadalomtudományi Koordinációs Bizottsága felkérésére készült, melyben mintegy 100 szakértői anyag került feldolgozásra és összegzésre. Az első olyan kiadvány, amely a legnagyobb

problémát jelentő társadalmi beilleszkedési zavarokat egymással szoros összefüggésben tárgyalja. Részletesen bemutatja az öngyilkosság, a bűnözés, az alkoholizmus, a mentális zavarok, a veszélyeztetett helyzetben lévő fiatalok problémáját, felvázolja ezek 20. századi tendenciáit 1983-ig, megvizsgálja ezeket a kérdéseket nemzetközi összehasonlításban is, és elemzi demográfiai, területi és társadalmi sajátosságokat. Az anyag számos nemzetközi tapasztalatot felvonultatva javaslatokat és ajánlásokat is megfogalmaz a társadalmi beilleszkedési zavarok megelőzésére, illetve visszaszorítására.

A második világháború után az öngyilkossági arányszám körülbelül a háborút megelőző évek viszonylag alacsony szintjén maradt. 1951–1952-ben némileg emelkedett, 1953-ban és 1954-ben azonban lényegesen visszaesett, éspedig olyan alacsony szintre, amely a századforduló óta nem fordult elő. 1956 után lassú és folyamatos emelkedési tendencia indult el, amelyet csak egyes években szakított meg – tendenciaváltozásnak nem értékelhető – kisebb visszaesés. Hasonló csekély visszaesés mutatkozott 1982-ben is (4659 öngyilkosság) 1981-hez képest (4880). Az emelkedésben szerepet játszott ugyan a népesség korösszetételének öregedése is (mivel az időskorúak között gyakoribb az öngyilkosság), de más, sokkal erősebb okok is szerephez jutottak, mert minden korcsoportban nőtt az elkövetés gyakorisága. [...]

A nemek szerinti megoszlás a századforduló óta meglepően nagy állandóságot mutat: az öngyilkosság következtében elhunytaknak valamivel több, mint a kétharmada férfi. A nemek szerinti megoszlás életkor szerint érdekes és nagyon következetes különbségeket mutat: minél magasabb korcsoportot nézünk, annál közelebb áll a nők aránya a férfiakéhoz, és annál kisebb – a korösszetétel különbségének hatását kiszűrő – a 100 000 lakosra jutó halálozási arányszám eltérése a férfiak és a nők között. A fiatalabbak között tehát nagyobb a férfitöbbség, mint az idősebbek között.

Az öngyilkosság gyakorisága az életkorral (s vele együtt járóan az egészségi állapot romlásával) együtt erősen emelkedik. Mégis 1982-ben a 4659 öngyilkosnak csak kisebb része (38%) volt 60 éves és idősebb, körülbelül ugyanekkora része a felnőttkor derekán volt (40–59 éves 36%), nem kevés fiatal felnőtt (15–39 éves 26%) és néhány gyermek (15 évesnél fiatalabb) is meghalt öngyilkosság következtében. Többségük tehát olyan életkorban hal meg, amikor még többé-kevésbé hosszú és aktív élet állhatna előtte. Az öngyilkosok életkor szerinti megoszlása az 1950-es évek óta nem változott: a 14 évesek és fiatalabbak kivételével (ahol az emelkedés kisebb) minden korcsoportban nagyjából hasonló mértékben nőtt a gyakoriság, bár a 40–59 évesek korcsoportjában némileg nagyobb az emelkedés.

Lényeges különbséget mutat a családi állapot szerinti vizsgálódás. Mind a férfiaknál, mind a nőknél a házasok öngyilkossági arányszámai – a megfelelő korcsoportban – jóval alacsonyabbak a nőtlenek-hajadonok, özvegyek és elváltak arányszámainál. A házas családi állapot tehát egyértelműen csökkenti az öngyilkosság elkövetésének esélyét. Ennek hátterében feltehetően a magányosság hatása áll: az egyedül élők között lényegesen magasabb az öngyilkosság gyakorisága. [...]

A társadalmi különbségek azt mutatják, hogy napjainkban – ellentétben talán a közhittelemmel, amely az öngyilkosságot értelmiségi jelenségnek tartja – az öngyilkosság

gyakoribb a társadalom kedvezőtlenebb helyzetű (szakképzetlen fizikai foglalkozású) rétegeiben. A társadalmi különbségek a század eleje óta lényegesen megváltoztak. A XIX. század utolsó negyedére vonatkozó kutatások szerint egyes településeken még az értelmiség körében volt a leggyakoribb az öngyilkosság, a földművesek között viszont kisebb. Az 1901–1908. évi országos átlagos adatok is arra engednek következtetni, hogy az öngyilkosság a szellemi foglalkozásúak (közszolgálatban állók és szabadfoglalkozásúak) körében volt a leggyakoribb. Különösen veszélyeztetett réteget alkottak a katonatisztek és tiszthelyettesek. Egyetlen hátrányos helyzetű réteg volt, ahol hasonló gyakoriság mutatható ki: a háztartási alkalmazottak. Jelenleg kétféle mutató alapján becsülhetjük meg az öngyilkosság társadalmi különbségeit. Az egyik az öngyilkossági halálesetek száma a megfelelő kategóriába tartozó keresőkhöz viszonyítva. [...]

1953–1954-ben, majd 1956 után tartósan visszaesett az elítéltek száma, és azóta az amnesziás évektől eltekintve 60 000 és 70 000 között ingadozott; a növekedés főleg a közlekedési bűncselekmények szaporodásának számlájára irandó. Egyértelmű hosszú távú tendencia nem mutatható ki, az ingadozások elsősorban a jogszabályok és a joggyakorlat változásaival magyarázhatók. Egyes korábban bűncselekményként definiált viselkedési formák az életviszonyok átalakulása és a jogszabályi változások következtében elvesztették bűncselekmény jellegüket. (Például a vagyoni elleni bűncselekmények alsó értékhatását többször felemelték először 200, majd 500, végül 1000 forintra.)

Ugyanakkor az elmúlt 30 évben olyan törvényi tényállásokat is alkottak, amelyek új bűncselekmény-kategóriákat hoztak létre. Ilyenek pl. az ittas vezetés, a garázdaság, a tartás elmulasztása. Csak a felsoroltak miatt 1982-ben több mint 16 000 személyt ítéltek el, a közvétség cselekményei miatt elítélt személyek 26,8%-át. Szerepet játszottak mind a jogalkotásban, mind pedig a bűncselekmények alakulásában különféle gazdasági és társadalmi változások is. Például a személygépkocsi-állomány növekedésével párhuzamosan növekedett a közlekedési bűncselekmények száma (jelenleg az összes felnőtt korú elítélt 27%-át közlekedési bűncselekmény miatt marasztalták el): a nemzetközi turistaforgalom növekedésével párhuzamosan növekedett a devizagazdálkodás megsértése és a csempészet miatt elítéltek száma. Az áremelkedések következtében viszont az értékhatárok reálértéke változott meg. [...]

Az elmúlt években nem lehet az összébűnözés egyértelmű növekedéséről beszélni, inkább csak néhány – a lakosság körében nagy figyelmet keltő – bűncselekményfajta gyakorisága emelkedett. Nem lenne helyes az utóbbi években évente elítélt 50 000–60 000 személyt minden további nélkül a bűnözőkkel azonosítani. A cselekmények többsége ugyanis igen kis súlyú. Így az 1982-ben köz- és magánvád alapján elítélt 58 099 felnőtt közül csak 14 610 személy büntetése volt fel nem függesztett szabadságvesztés, és csupán 5048 személy büntetése volt egyévi vagy annál hosszabb szabadságvesztés. Itt érdemes említést az is, hogy míg sok európai országban nem létezik halálbüntetés, illetve nem hajtanak végre halálos ítéletet, Magyarországon sor került kisszámú (1981-ben 3, 1982-ben 5) halálbüntetés kiszabására.

Tizenöt–húsz éves távlatban nem lehet a fiatalok bűnözésében sem egyértelmű növekedési tendenciát megállapítani. Az 1983. év első felének adatai viszont

figyelmeztetőek; az előző évekhez képest hirtelen, kb. 20%-kal megnőtt a fiatalok által elkövetett bűncselekmények száma. Különösen nyugtalanító, hogy elsősorban az erőszakos, garázda jellegű bűncselekmények gyakorisága nőtt, és ezek sok esetben összekapcsolódtak alkohol- vagy kábítószer-fogyasztással. Az 1982-ben elítélt 5527 fiatalok közül csak 1080 kapott fel nem függesztett szabadságvesztés-büntetést, közülük 534 egy évet vagy azt meghaladó mértékűt.

Az utolsó években emelkedett a gyermekkorú (14 éven aluli) bűnelkövetők száma is (1982-ben 3272). [...]

A bűnözés jellegzetesen „férfitevékenység”. Az 1981-ben elítélt felnőtteknek mindössze 14%-a volt nő. Emellett a bűnözés meglehetősen erősen összpontosul a fiatalabb felnőtt korosztályra. Így azt mondhatjuk, hogy a bűnözés elsősorban a fiatal felnőtt férfiak devianciája. A bűnelkövetők lakóhely szerinti megoszlása 1982-ben: Budapest 18,3%, vidéki városok 40,6%, községek 41,1%. Ezek az arányszámok alig térnek el a népességnek a lakóhelytípusok szerinti megoszlásától. Településenként vizsgálva leginkább néhány vidéki város bűnözési gyakorisága emelkedik lényegesen az átlag fölé.

Az elkövetők és az elítéltek száma a leghátrányosabb helyzetű rétegekben a legmagasabb. A leghátrányosabb helyzetűekben ebben az esetben a nyolc osztálynál alacsonyabb végzettségűeket, a semmilyen szakképzettséggel nem rendelkezőket, a segédmunkásokat kell érteni. Bűncselekmény-fajtánként természetesen nagy különbségek vannak. Elsősorban az erőszakos bűncselekmények koncentrálódnak a hátrányos helyzetűek körében. A fiatalok bűnözése az össz-bűnözésnél is nagyobb mértékben összpontosul a leghátrányosabb helyzetű, elsősorban szakképzetlen munkásrétegben.

A bűnözés társadalmi különbségeinek kérdéskörébe tartozik a cigányság bűnözési gyakorisága. Az ismertté vált bűnelkövetők között a cigány elkövetők aránya 1975-ben 5,1% volt; ez az arány 1980-ra 6,1%-ra emelkedett. A cigány elkövetők arányának és a cigányság összlakosságán belüli arányának (3–4%) összehasonlítása, valamint körükben a bűnözés arányának emelkedése önmagában nem indokolja a cigányok bűnözésének a közvélemény egy részében előforduló, túlzásra is hajlamos megítélését. (A cigány elkövetők meghatározása nem tekinthető teljesen egzaktnak.)

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy erőteljesen befolyásolják a lakosságot azok a tények, hogy egyes közfigyelmet keltő bűncselekményekben, illetve a fiatalok elkövetők között lényegesen magasabb a cigányok aránya. Bizonyos bűncselekmény-kategóriákban (pl. rablás, betörés, egyéb erőszakos bűncselekmények) részesedésük eléri a 20–60%-ot is. [...]

Magyarországon a súlyos alkoholisták száma közel 300 000. Azoknak a száma pedig, akiknek életében az alkohol problémát okoz, ennél lényegesen nagyobb lehet, túllépheti az 500 000-et is (ebben a számban természetesen benne foglalnak a 300 000 súlyos alkoholista is.)

A két világháború között nem látszik emelkedés, sőt a gazdasági válság idején a sör és az égetett szeszes ital fogyasztása visszaesett. Az egy főre jutó sörfogyasztás, 100 százalékos szeszre átszámítva, az 1930-as évek elején öt liter körül volt, hasonlóképpen, mint az 1950-es évek elején. Azóta, 1978-ig folyamatosan nőtt és 11 liter fölé

emelkedett. Az 1978. évi alkoholizmusellenes intézkedések (köztük az áremelések) óta a fogyasztás emelkedése megtorpant. Az 1982. évi előzetes adatok körülbelül az 1978. évi szintet érik el. Az 1950-es évek elejéhez képest azonban a növekedés több mint kétszeres.

Mivel azonban Ledermann szerint a mértéktelen alkoholfogyasztók száma az egy főre jutó fogyasztás négyzete szerint nő, az alkoholisták száma több mint ötszörösére emelkedett. A májzsugorodás okozta halálesetek száma 1938-ban 675 (0,74), 1948-ban 366 (0,40), az 1950-es évek elején közel 600 (0,66 körül) volt, 1982-ben már közel 3451 (3,22). Eszerint a súlyos alkoholisták számának emelkedése az 1930-as évekhez, illetve az 1950-es évek elejéhez viszonyítva szintén körülbelül ötszörösnek mutatkozik. [...] 1980-ban a gondozott alkoholisták 87,5%-a férfi, 12,5%-a nő volt. A férfiak tehát nagy többségben vannak. Meg kell azonban jegyezni, hogy 1976-ban még csak 9,3% volt a nők aránya. Ebből óvatosan arra következtethetünk, hogy a nők körében is gyakoribbá válik az alkoholizmus.

A májzsugorodás okozta halálesetek között a nők aránya azonban sokkal magasabb: körülbelül 2:1 a nők és a férfiak egymáshoz viszonyított száma. Az alkoholos eredetű májzsugorodás következtében meghaltak között 3:1 a nemek aránya. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szakirodalomban van olyan feltevés, hogy az alkoholizáló nőket erősebben veszélyezteti a májzsugorodás, mint az alkoholizáló férfiakat. [...]

A májzsugorodás okozta halálesetek száma meglehetősen nagy (két-két és félszeres) területi különbségeket mutat. Az egy-egy évre jutó, viszonylag kis esetszámok miatt a megyei adatok némileg ingadoznak, mégis azt lehet mondani, hogy két területen különösen gyakori az alkoholizmus: Budapesten és környékén (Pest, Fejér és Komárom megye), valamint a nagy bortermelő (és esetleg pálinkafőző) területeken (Bács-Kiskun, Heves és Zala megye). Ez egyben érdekes következtetésekre is lehetőséget nyújt a nagy mennyiségű ivás társadalmi méretű okairól: egyrészt a városiasodás-iparosodás velejárója, másrészt a régi hagyományok továbbélésének következménye.

Az MSZMP Központi Bizottsága Kultúrpolitikai Munkaközösségének állásfoglalása néhány társadalomkutató antimarxista nézeteiről (1973. március)

In: Vass Henrik (szerk.): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1971–1975. Budapest, 1978, Kossuth. 456–469.

Az MSZMP KB 1969-ben határozta meg az új tudománypolitikai irányelveket, amelyeket a párt X. kongresszusa is megerősített. Ezek között szerepelt, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani a társadalomtudományos kutatásra, de abból az aspektusból, hogy az segítse a párt politikai döntéseinek megalapozását. 1972 novemberében MSZMP KB állásfoglalás született, hogy a társadalomtudományoknak a fejlődő